

Dossier zahraničních ohlasů

V reakci na nečekané a kontroverzní odvolání V. Opěly z funkce ředitele NFA ministrem kultury Jiřím Besserem dne 11. listopadu 2011 oslovila redakce *Iluminace* přední zástupce filmově-archivářské komunity (ředitele filmových archivů, členy FIAF a ACE), aby jí zaslali své pokud možno objektivní reflexe Opělova přínosu k mezinárodnímu hnutí filmových archivů a k rozvoji oboru filmové prezervace. Od prvního redakčního e-mailu ze dne 16. listopadu do dne uzávěrky 5. prosince se sešlo celkem 14 ohlasů, jež byly postupně zveřejňovány na internetových stránkách časopisu. Z nich vybíráme šest textů, které názorně dokládají různé aspekty vnímání Opělova odkazu mezinárodní archivářskou obcí a zároveň ilustrují profesní hodnoty této specifické komunity.

Patrick Loughney, 18. listopadu 2011

*Ředitel Packard Campus for Audio Visual Conservation, The Library of Congress,
Washington, D.C.*

Pokladník Fédération Internationale des Archives du Film (FIAF)

Vladimír Opěla patří mezi dva či tři nejuznávanější a nejrespektovanější filmové archiváře a kurátory na světě. Osobně ho znám od roku 1990, kdy jsme se setkali na výroční konferenci FIAF v New Yorku. Už předtím jsem ho ale znal z doslechu jako vůdčí osobnost mezinárodní komunity filmových archivářů kvůli jeho obětavému zápalu pro věc filmové prezervace.

Pod Vladimírovým vedením se Národní filmový archiv proslavil jako jeden z nejlepších filmových archivů na světě, a to nejen díky zásluhám na uchovávání dědictví české kinematografie, ale také díky aktivitám zaměřeným na záchranu filmů jiných národních kinematografií. Řada významných amerických snímků byla zachráněna jen zásluhou Vladimíra a dalších zaměstnanců Národního filmového archivu, kteří si dali za cíl tyto filmy uchovat pro budoucí generace, zatímco ve Spojených státech byly původní materiály ztraceny nebo zničeny.

Úspěchy, jichž bylo dosaženo při zachraňování světového kinematografického dědictví od chvíle, kdy se tento cíl dostal do popředí světového zájmu založením FIAF v roce 1938, tvrdě vybojovali lidé s vlastní vizí a obětavostí. Vladimírův pozitivní vliv na profesi filmového archiváře dalece přesahuje hranice České republiky. Bylo mi potěšením pracovat s ním od roku 2005 jako jeho kolega ve Výkonném výboru FIAF. Tehdy jsem ho mohl poznat jako čestného, zásadového a vysoce charakterního člověka, který se vždy obětavě snažil uchovávat české filmové dědictví – a to nejlepší ze světového filmu – pro budoucí generace.

Přeložil Jan Hanzlík

Christian Dimitriu, 19. listopadu 2011

Nezávislý specialista v oblasti filmových archivů. Strávil 30 let prací ve filmovém archivnictví – 11 ve Švýcarském filmovém archivu v Laussane a 17 let ve FIAF v Bruselu.

V odpovědi na Váš dopis bych rád z čistě osobní pozice (neboť jsem již před časem odešel z funkce ředitele kanceláře FIAF v Bruselu do důchodu) vyjádřil svůj názor na odvolání Vladimíra Opěly z Národního filmového archivu.

Zprávu o předčasném odchodu Vladimíra Opěly z pozice ředitele Národního filmového archivu budou jeho kolegové ve FIAF jistě vnímat jako velkou ztrátu. Vladimír Opěla věnoval hnutí filmových archivů bezpochyby významnou část svého života a je po celém světě považován za nesmírně cenného představitele a oddaného ochránce a propagátora československého (a později českého) kulturního dědictví. S Vladimírem jsem se poprvé setkal na začátku 90. let a měl jsem to potěšení požádat ho o přednášku na mezinárodním semináři organizovaném Švýcarským filmovým archívem s podporou naší vlády.

Krátce po semináři jsem ho náhodou potkal v kavárně v Latinské čtvrti v Paříži a měl jsem to potěšení vyměnit si s ním obohacující myšlenky, znalosti a názory. Už tehdy jsem se přesvědčil, že jeho přístupu k prezervaci filmu budu moci vždy důvěřovat.

Těm, kteří Vladimíra neznají příliš dobře, bude chvíli trvat, než plně docení obrovské kulturní bohatství, které se ukrývá za vnější podobou jeho osobnosti. Vladimír je člověk, který nekomunikuje zcela plynule v cizích jazycích, a zdá se, že politické změny ve své zemi přežil zázrakem. Netrpělivé politiky a obchodníky může někdy odradit člověk, který má jasnou představu o etických souvislostech prezervace filmového dědictví a o technických, ekonomických, kulturních a politických důsledcích éry technologických změn.

Ale po několika setkáních s Vladimírem se jeho skutečné kvality vyjeví a není dnes kulturní instituce, ať už UNESCO nebo libovolný filmový archiv na světě, která by netěžila z Vladimírových znalostí a z jeho ochoty zapojit NFA do mezinárodní spolupráce v oblasti prezervace a šíření filmu. Nikoho také nepřekvapí, že Vladimír si díky své nekompromisní mravní oddanosti filmové kultuře a jejímu uchovávání nezískal pouze dobré přátele, ale i nepřátele (zejména mezi těmi, kteří sní o kouzlech digitalizace, a těmi, kteří si myslí, že starat se o 100 let dějin filmu je hračka). Není snadné zde vyjmenovat všechny Vladimírovy úspěchy, ale rád bych připomněl několik důležitých oblastí, v nichž významně obohatil mezinárodní hnutí filmových archivů:

- V roce 1991 na mezinárodním setkání v Lausanne, které jsem již zmínil, Vladimír přednesl významný příspěvek k definici etiky restaurování filmů. Tento příspěvek se objevoval v diskuzích v následujících 20 letech a diskutuje se o něm i dnes, v době přelomových technických změn.
- V roce 1998 zorganizoval Vladimír a jeho tým kongres FIAF v Praze. Byla to v každém ohledu dosud nejdůležitější a nejdalekosáhlejší akce FIAF, která shromáždila archiváře z celého světa.

- Vladimír se se svým týmem účastnil mnoha mezinárodních projektů zaměřených na restaurování a rekonstruování filmů, a přispěl tak ke zkompletování národních filmografií po celém světě (zejména filmografií evropských a amerických!).
- Vladimír v mnoha ohledech významně přispěl do strategických diskuzí FIAF, ať už ze svých funkcí ve Výkonném výboru FIAF (jako člen a viceprezident), v Asociaci evropských filmových archivů (European Association of Cinémathèques, ACE) nebo ve specializovaných komisích FIAF.
- Vladimír úspěšně reprezentoval FIAF i NFA na všech setkáních a během všech aktivit organizace UNESCO. Jako příklad mohu uvést Vladimírovu přednášku v UNESCO v červnu 2009, u příležitosti roku kultury za českého předsednictví EU. Vladimír také – s podporou svého pražského týmu – sdružil a koordinoval oslavy Dne audiovizuálního dědictví UNESCO, realizované členy FIAF.
- Vladimír zprostředkoval výsledky důležitých výzkumů NFA k otištění v *Journal of Film Preservation*.

Existuje jistě mnoho dalších příkladů, které v těchto dramatických chvílích opomímám, ale myslím si, že fakta, která jsem zmínil, jsou dostatečně názorná pro přehodnocení načasování a způsobu, jakým byl Vladimír Opěla odejit z NFA.

V historii filmově-archivářského hnutí bychom našli dostatek příkladů, které ilustrují, že úřednické změny se v dlouhodobém horizontu nevyplatí, ba jsou dokonce kontraproduktivní. Zmíním pouze jednu z nejpamětnějších: případ Henriho Langloise, jehož ukvapené odvolání a nahrazení z rozhodnutí ministra kultury Andrého Malrauxe nemohlo zabránit tomu, aby po něm bylo pojmenováno několik kin (nehledě na to, že člověk, který ho nahradil, setrval pouze dva až tři dny).

Všichni samozřejmě víme, že v určitém okamžiku je třeba přenechat místo nové generaci, ale tady se nezdá být věk klíčovým problémem. Na jednu stranu každého, kdo Vladimíra zná, ohromuje jeho energie a vitalita navzdory jeho pokročilé sedmdesátce a nedokáže si bez něj instituci, jakou je NFA, představit. Kromě toho se zdá, jako by byl kalendář nastaven tak, aby vyhovoval oběma stranám, nejen českému ministerstvu kultury, ale i Vladimíru Opělovi samotnému. Pro všechny mohlo být přijatelné stanovit lhůtu působení do roku 2013. Tehdy skončí Vladimírova služba ve Výkonném výboru FIAF. Tehdy se také završí Vladimírovy povinnosti vůči kongresu FIAF, jenž se roku 2013 uskuteční v Barceloně. A především tehdy Vladimír dokončí pracovní program, který stanovil pro pražský NFA.

S ohledem na všechny tyto důvody, a jistě i mnoho dalších, které mě právě v tuto chvíli nenapadají, bych chtěl příslušné orgány skromně vybídnout k přezkoumání celé situace.

Nejde tu jen o vyjádření účasti s Vladimírem Opělou, jehož jsme se všichni po tolika letech naučili si vážit, ale také o to, jak zajistit řádné uchovávání a šíření českého filmového dědictví a ochránit místo, jež mu náleží v rámci filmového dědictví mezinárodního.

Přeložili Jan Hanzlík a Lucie Česálková

Jan-Christopher Horak, 20. listopadu 2011

*Ředitel UCLA Film & Television Archive; Profesor of Moving Image Archives Studies, UCLA,
Los Angeles*

Znám Vladimíra Opělu dvacet pět let jako jeho kolega ve FIAF, stejně jako filmový historik a badatel, který při mnoha příležitostech využil sbírky Národního filmového archivu (NFA). Vladimír Opěla je jedním z nejvášnivějších filmových archivářů, jakého jsem kdy potkal, a pro NFA jistě vždy pracoval neúnavně.

V rámci FIAF je jeho pověst obrovská. Když jsem byl ředitelem George Eastman House, měl jsem tu čest sloužit s ním ve Výkonném výboru FIAF, kde měl velmi vlivný hlas. Sloužil jsem s ním také v redakční radě publikace FIAF – *Journal of Film Preservation*. Jeho úspěchy a vliv v rámci této mezinárodní organizace jsou nedocenitelné.

Co je nejdůležitější pro NFA, Vladimír Opěla pomohl přechodu archivu z komunistické éry a učinil z něj významnou národní instituci (již ne tak nově) České republiky. Vladimír Opěla strávil mnoho let anonymním otročením v archivu, zatímco patolízalové se stranickou legitimací seděli na vlivných postech bez ponětí o tom, co vlastně dělají. Když se stal vedoucím archivu, prosadil v Poslanecké sněmovně ČR novou demokratickou legislativu, ustavující NFA jako státem spolufinancovanou kulturní instituci, nikoli státně-socialistický monopol. Současně se NFA stal zodpovědným za všechny filmy dříve vyrobené státem vlastněným Československým filmem, a do svých sbírek později doplňoval i produkci Studia Gottwaldov, týdeníky a armádní filmy. Byl to veliký institucionální a politický úspěch, neboť v přechodném období mohlo české filmové dědictví velmi snadno přejít na jinou instituci a zanechat NFA bez finančních zdrojů.

Hlavní láskou Vladimíra Opěly zůstala dokumentace a katalogizace, a jeho filmografie *Český hraný film*, pokrývající národní produkci od rané éry až po devadesátá léta, je velkým úspěchem. Šest vydaných svazků je dvojazyčných (anglicko-českých) a zahrnuje synopse, údaje o dochovaných filmových materiálech a bibliografii recenzí na filmy. Zřídil také ambiciózní program orální historie. Tyto svazky, stejně jako jejich internetová verze, umožnily, aby se český film stal známějším mezi zahraničními filmovými badateli, včetně mě. Bez této průkopnické práce bych například nebyl schopen připravit svůj příspěvek o českém němém filmu na konferenci „Cinema Across Media: the 1920s Conference“ na University of California v Berkeley v roce 2011.

Nicméně Vladimír se vždy radši zabýval filmem a jinými analogovými médii než médii digitálními. Nemyslím si, že by pochopil, jak zásadně se v digitálním prostředí, zejména vlivem DVD a internetu, změnila role archivů. Byl jsem zklamán, že NFA nevydal více digitálně restaurovaných DVD s českými archivními filmy, když vlastní autorská práva k celému národnímu filmovému dědictví před rokem 1964. Snahy NFA o zprostředkování archivních filmů na internetu nebo na DVD zaostávají daleko za ostatními archivy. Přestože mají vydaná DVD, jako například *Svatý Václav* (Jan. S. Kolár, 1930), krásný přebal, nebyla tu snaha o jakýkoli typ digitálního čištění nebo restaurování, pomineme-li restaurování analogové verze ze 70. let. O tom, že digitální technologie nejsou Vladimíru Opělovi po chuti, ostatně svědčí i to, že nepoužívá e-mail a internet, a proto je s ním v této moderní době někdy obtížné komunikovat.

Je skutečně škoda, že byl Vladimír Opěla ministrem kultury, panem Besserem, ze svého místa odvolán takto v tichosti. Vzhledem k množství jeho úspěchů a mezinárodní pověsti by měl být naopak za své dvacetileté vedení NFA vyznamenán a měl by pomáhat při nástupu nového vedení NFA.

Přeložila Lucie Česálková

Claudia Dillmann, 21. listopadu 2011

*Prezidentka ACE a ředitelka Deutsches Filminstitut/Deutsches Filmmuseum,
Frankfurt nad Mohanem*

Od samého začátku byl film mezinárodním médiem, počínaje bratry Lumièrovými, kteří posílali své kameramany z Lyonu do všech koutů Evropy, aby natočili první filmy. Mezinárodního původu je také mnoho filmových záznamů v archivech, jež začaly po celém světě vznikat ve 20. letech se záměrem shromažďovat, uchovávat a ochraňovat filmové dědictví pro budoucí generace. A konečně, mezinárodně sdílené jsou i otázky, jak mohou filmové archivy naplňovat své úkoly a jakým nejlepším možným způsobem se mohou vyrovnat s komplexními filologickými, technologickými a edičními problémy. Jádrem aktivit mezinárodně sdružených archivů byla po mnoho let spolupráce ve výzkumu, vývoj společných norem a standardů, výměnné pobyty profesionálů a školení, konzultace, tvorba katalogů, restaurační projekty a společné publikace. Úzká spolupráce je v této oblasti nezbytná a našla svůj rámec ve FIAF, organizaci založené roku 1938, a na evropské úrovni v rámci Asociace evropských filmových archivů (ACE). Na začátku devadesátých let začínala ACE jako společný restaurátorský projekt a nyní je oficiálním sdružením 41 evropských partnerů. Kromě vzájemné spolupráce a výměny mezi členskými institucemi ACE lobuje u Evropské unie s cílem posílit povědomí o evropském filmovém dědictví a podpořit je jak na politické úrovni, tak prostřednictvím různých veřejně financovaných projektů. Vladimír Opěla byl významným protagonistou takovýchto archivářských hnutí v evropském i celosvětovém měřítku.

Český Národní filmový archiv je jedním z nevýznamnějších filmových archivů na světě. Každý ale ví, že pouze tento fakt z něj v komunitě archivů nutně nedělá mezinárodně uznávaného a vysoce ceněného partnera. Avšak právě tento respekt a obdiv si „Praha“ získala díky svému dlouholetému řediteli Vladimíru Opělovi. K dosažení takového cíle je třeba osobností, které jsou nejen vyzbrojeny hlubokými odbornými znalostmi, ale také osobností otevřených a ochotných tyto své znalosti, stejně jako energii, nadšení a kreativitu sdílet s ostatními. V tomto ohledu je Vladimír Opěla jednoduše vynikající. Široce uznávaná je především jeho mnohaletá práce na rozvoji FIAF: prostřednictvím účasti v prezervační komisi (1979–1981) a její subkomisi pro východní Evropu (1982–1990), během členství v katalogizační komisi (1987–1997) a ve Výkonném výboru FIAF (1991–1997) i ve funkci viceprezidenta FIAF (1993–1997).

Jako prezidentka ACE bych se ráda soustředila na spolupráci na evropské úrovni. Že měly střední a východní Evropa v našem sdružení od počátku významný vliv, je především zásluhou Vladimíra Opěly. Jeho profesionální pověst již byla hojně obdivována, ideálního reprezentanta zájmů evropských archivů z něj však činí osobní vlastnosti: absolutní spolehlivost, výborné diplomatické schopnosti, umění naslouchat a reagovat na ostatní. Chová se skromně, má tichý hlas, ale je ho slyšet. Jako člen Výkonného výboru ACE od roku 1996 podporoval vznik filmových archivů v bývalé Jugoslávii a v pobaltských zemích slovy i skutky, koordinoval programy pomoci a urovnával konflikty. Solidarita je pro něj stejně důležitá jako hájení nezávislosti filmového archivu a ochrana filmového dědictví. I v loňském roce, když k naší lítosti odstoupil z funkce člena Výkonného

výboru ACE, laskavě vyhověl prosbě kolegů z jihovýchodní Evropy a podpořil je v jejich snaze vytvářet individuální národní filmografie.

Z této politiky otevřenosti a připravenosti sdílet mají užitek mnozí: evropské archivy se svými společnými restauračními projekty, archivní kina promítající filmové kopie českého Národního filmového archivu, festivaly podpořené pražským archivem, mladí evropští archiváři školení v Praze nebo ti, kteří se účastnili workshopů s Vladimírem Opělou v jiných evropských městech. Jeho angažovanost v UNESCO vyústila v evropské a celosvětové oslavy Dne audiovizuálního dědictví.

V minulých letech jsme v ACE vedli intenzivní debatu o tom, co by měly zahrnovat specializované kurzy magisterského studia v Evropě, aby se filmovým archivům na jejich náročné aktivity zajistil dostatek kvalifikovaných mladých pracovníků. Vladimír Opěla se do těchto debat zapojoval, vnímaje je jako výzvu k přesnějšímu vymezení současných a budoucích úkolů filmového archivu.

Znám jako muž přísných zásad, pokud jde o klasické úkoly filmových archivů, čelil ředitel českého Národního filmového archivu i výzvě digitalizace: s oporou v jasných etických zásadách vytvořil Vladimír Opěla strategii zveřejňování, jež archivu umožnila zapojit se do on-line projektů iniciovaných ACE, jako jsou například MIDAS, on-line katalog dokumentárních filmů z různých evropských zemí, nebo Evropská filmová brána, jež v únoru 2012 s filmy z druhé světové války a o ní vstoupí již do druhého ročníku. Pod jeho správou byl archiv v těchto on-line projektech cenným a spolehlivým partnerem.

Tento úspěch nepřišel z ničeho nic, není to náhoda, ale výsledek celoživotního zaujetí otázkami prezervace a ochrany filmů, stejně jako právního zajištění Národního filmového archivu. A nikdo by se přitom neměl nechat zmást: existují archivy, které jsou známé, ale nedosáhnou patrnějšího významu, protože jim scházejí osobnosti, jež by je byly schopny přesvědčivě zastupovat. Existují archivy, které za neustálých debat o strukturálních otázkách trpěly tak dlouho, že byla potlačena jejich práce i úspěchy. Existují archivy, které uchopila pevná politická ruka – a utichly.

Ale existují i archivy, které se těší celosvětovému věhlasu a vynikající pověsti, za což vděčí především zaujatým a plnohodnotným osobnostem: tak jako například český Národní filmový archiv pod vedením Vladimíra Opěly.

Přeložila Lucie Česálková

Nikolaus Wostry, 28. listopadu, 2011
Filmarchiv Austria, Zentralfilmarchiv Laxenburg

Pana Vladimíra Opěly si velmi vážím jak z hlediska profesionálního, tak z hlediska lidského. Oddanost pana Opěly ochraně kinematografického dědictví byla pro svět archivnictví v mnoha ohledech nedocenitelným přínosem. Rád bych zmínil zejména metodu barvení (tinting) filmů, která byla vyvinuta v Praze v blízké spolupráci s NFA. Tato metoda využívá historické techniky k rekonstrukci barvení a tónování raných filmů. Barvy raných filmů mají velký význam pro správné pochopení filmové tvorby. Tyto barvy jsou běžně u všech moderních prezervačních technik pouze simulovány. Všechny simulace mají určité nevýhody a nejsou věrnými rekonstrukcemi originálů.

„Pražská metoda“, jak bych ji rád nazval, nepoužívá jen historickou techniku, ale umožnila vývoj techniky, která nevyžaduje slepování a vyhýbá se mnoha obtížím spojeným s historickými procedurami. Výsledky „pražské metody“ jsou díky tomu velmi autentické.

Jsem vděčný zejména za to, že díky podpoře pana Opěly mohl Filmarchiv Austria své nejcennější prezervační práce provést v České republice.

Rád bych ještě dodal, že pan Opěla přispěl do oblasti archivování filmů v tolika ohledech, že by bylo pro komunitu filmových archivů hlubokou ztrátou, kdyby s ní již nemohl sdílet své rozsáhlé zkušenosti.

Hluboce doufám, že se pan Opěla těší i ve své zemi úctě, kterou zasluhuje a kterou má po celém světě.

Přeložil Jan Hanzlík

David Francis, 30. listopadu 2011

*Čestný člen FIAF; dříve šéf oddělení Motion Picture, Broadcasting and Recorded Sound
při Library of Congress, Washington, D.C.*

Poprvé jsem nastoupil do National Film Archive ve Velké Británii v roce 1959 a archivním kurátorem jsem se stal roku 1974. Odešel jsem roku 1990 a o rok později se stal šéfem Oddělení pro film, vysílání a zvukové nahrávky při Library of Congress ve Washingtonu D.C. Z této pozice jsem odešel do důchodu v roce 2001, ale od té doby jsem se zúčastnil několika kongresů FIAF. Zhruba od roku 1976, než jsem odešel do důchodu, jsem byl členem Výkonného výboru FIAF.

Znal jsem proto Vladimíra po velkou část jeho pracovního života. Jak dobře víte, sbírka NFA v Praze je významná nejen na národní a regionální úrovni, ale obsahuje také klíčové filmy z mnoha jiných částí světa, jejichž kopie nikde jinde neexistují. Proto byl také vždy na archiv a Vladimíra vyvíjen tlak, aby byla zahraniční část sbírky zpřístupňována. Podle mého názoru o těchto žádostech rozhodoval vždy s dokonalým úsudkem, trváje na dodržování archivních principů a na tom, že takové žádosti musí stát na druhém místě za potřebami národní sbírky, zůstáváje přitom současně zdvořilým a ochotným spolupracovat. Bylo obtížné takovou pozici udržet tváří v tvář šéfům hollywoodských studií, kteří měli pocit, že mají nějaké právo na materiály, jichž se jejich společnosti před mnoha lety zřekly.

Vždy pomáhal jednotlivcům podílejícím se na seriózních výzkumech a filmovém festivalům, jako je Pordenone, jehož projekce zvýšily obecné povědomí o světovém filmovém dědictví. Na konferencích FIAF členům často připomínal historii archivářského hnutí – v organizaci nezůstalo mnoho členů s takovou šíří archivářské zkušenosti a historické perspektivy – a to, proč byla zavedena daná pravidla pro vztahy mezi členskými institucemi. Ke sbírce NFA má velmi osobní vztah a s filmy zachází, jako by to byli členové jeho rodiny. Přesto pozitivně reagoval na změnu, uznává je význam digitálního šíření jako nezbytného doplňku k možnosti vidět prvotřídní kopie promítané v ideálních podmínkách podle archivních kritérií. Zapůsobilo na mne, když mi řekl, že se v Praze snaží konstituovat filmově archivářské školství. Byl jsem spojen s podobnými projekty ve Spojených státech a vím, kolik práce to znamená.

V krátkosti, nemohu uvěřit, že by Vladimír udělal cokoli, co není v nejlepší zájmu sbírky NFA, nebo jednal jakkoli neprofesionálním způsobem. Pro mě zůstává jedním z filmových archivářů, které jsem nejvíce respektoval, a to zejména s ohledem na změny, jimž musel během svého dlouhého působení v archivu čelit.

Přeložila Lucie Česálková